

Vliv reorganizací na činnost zpravodajské služby, se zvláštním zaměřením na ochranu ekonomiky

(Jan Schneider, 11. září 2023, ABSD)

Před třiceti lety bylo Československo poklidně rozděleno na dva státy. Jak se tento proces projevil v oblasti do té doby federativně organizovaných zpravodajských služeb?

Nesloužil jsem tehdy na centrále, ale na teritoriálním útvaru, proto si dovolím pouze obecnější úvahu, týkající se dopadu této reorganizace na působnost civilní kontrarozvědky v oblasti ochrany ekonomických zájmů státu. Ty byly v oné ekonomicky velmi exponované době dosti neuralgickým problémem. Uvnitř služby byla tato problematika akcentovaná, avšak nenacházela příslušnou informační poptávku od zákonných adresátů.

Trocha historie

V polovině sedmdesátých let vznikla XI. správa FMV. Její agendou byla kontrarozvědná ochrana československé ekonomiky proti pronikání cizích a nepřátelských zájmů, ochrana utajovaných informací a ochrana kritické infrastruktury. Po roce 1990 jsme zjistili, že podobná zadání má v té či oné formě většina zpravodajských služeb demokratických států. Ochrana ekonomiky je přirozeným projevem každého státu, jehož vedení je při smyslech.

XI. správa (od srpna 1988 včleněná do II. správy FMV) skončila zrušením StB počátkem roku 1990. Metodika kontrarozvědné ochrany ekonomiky ve zcela nových ekonomických a společenských podmínkách rychle zastarala a nebyla aktualizována.

Mantra starých zpravodajců radí vždy sledovat stopu peněz, protože vše ostatní je většinou jen ideologický balast. Noví zpravodajci rychle pochopili zásadní důležitost ochrany ekonomiky a začali definovat nové priority. Nedostali však šanci. Nové nástupnické organizace totiž byly každoročně reorganizovány.

Úřad na ochranu ústavy a demokracie (16. únor 1990 – 19. prosinec 1990: 10 měsíců)

Federální informační služba (20. prosinec 1990 – 30. červen 1991: 6 měsíců)

Federální bezpečnostní informační služba (1. červenec 1991 – 31. prosinec 1992: 18 měsíců)

Bezpečnostní informační služba České republiky (1. leden 1993 – 27. červenec 1994: 19 měsíců)

Bezpečnostní informační služba (28. červenec 1994 – dosud)

Ochrana ekonomiky tak v jejich agendě nezískala postavení, které by odpovídalo probíhajícím celospolečenským změnám. Můžeme se pouze dohadovat, nakolik v tom mohl být skryt něčí úmysl, či plněno něčí přání.

Nastala prichvatizácia

Přistříhnou-li se křídla zpravodajskému a bezpečnostnímu aparátu, pozná se to fatálně ve chvíli, kdy by – obrazně řečeno – měl začít létat. Tento jev je jinými slovy popsán již v Bibli. Hříchy otců postihnou několik následných generací. Těch generací, o jejichž šťastnou budoucnost politici pravidelně a teatrálně tolik projevují strach.

Zpravodajské služby hodné toho jména nosí téměř výhradně špatné zprávy. Osvícený vladař totiž dovede ocenit, když se je dozví dříve, než protivník. To však u nás počátkem devadesátých let nebylo v módě. Profesionální výkon v branži neznamenal kariéru postup. Někteří vysocí funkcionáři zpravodajských a bezpečnostních služeb pochopili, jaká hra se hraje, a své kariéry začali zabezpečovat jinak.

Několik příkladů z praxe

Stalo se například, že zaměstnanec jednoho z nejvyšších úřadů čestně a neanonymně předal policii informaci o zjevné defraudaci. Policista ji přijal, ale podle rčení "teplý bonz je lepší než falešné přátelství" to hned všechno řekl onomu podezřelému. Ten kdysi šéfoval jedné mladé dámě, která se později provdala za politika, který se stal velmi vlivným a prostřednictvím této dámy mohl být policistovi prospěšný v budování jeho služební kariéry. Samozřejmě nic šetřeno nebylo a oznamovatel (nyní by se dalo říci whistleblower) byl ještě ke všemu propuštěn.

Zpravodajské a zpravodajsky pracující bezpečnostní složky státu musí být ostré jako břitva. V opačném případě jsou zadarmo drahé. Břitva však musí být pod kontrolou. Ta je dalším neuralgickým bodem celého systému. Například jeden poslanec, zvolený do kontrolního orgánu, rok odkládal svoji žádost o provedení bezpečnostní prověrky, čímž paralyzoval činnost tohoto kontrolního orgánu. Takovou dobu totiž potřeboval na vyprázdnění a následnou likvidaci některých svých účtů.

Deformované priority

Poměrně brzy nové zpravodajské služby zjistily, že k plnění zákonem uložených úkolů si musí zajistit přístup k „tvrdým datům“, aby se vyhnuly nebezpečí ideologizace své činnosti.

Ona tvrdá data se však dotýkala neuralgického zpravodajsko-bezpečnostního evergreenu, totiž financování politických stran.

Kompromitující poznatky o financování politických stran se totiž mohou dozvědět i různá zločinecká nebo teroristická seskupení. Pak je mohou využít ve svůj prospěch, například aby zamezily šetření svých vlastních finančních transakcí. Teoreticky řečeno, stačí vysledovat, kterou banku má pokladník nějaké silné politické strany v oblibě, a v ní si založit účet. Dojdou-li policisté při šetření zločineckých financí k branám tohoto ústavu, ozve se pokladníkovi partaje z banky varovné echo. Zafunguje samosvorný efekt a partaj se sama postará o to, aby se v bance nešetřilo radši vůbec nic. – Když jsem tento teoretický model konzultoval s jedním zahraničním zpravodajcem, zarazil se: Ty o té akci víš? Ujistil jsem ho, že nikoliv. On mne oplátkou, že moje hypotéza prakticky funguje.

Panovalo tehdy jakési nepsané pravidlo, prosazované politickým vedením státu a mlčky podporované veřejným míněním, že komunistická strana žila z peněz, které vytěžila ze svého

XV. medzinárodné sympóziium ABSD, Bratislava 11.9.2023

postavení za minulého režimu, a tak kvůli vyrovnané soutěži politických stran musíme být po nějaký čas „shovívaví“ k finančním potřebám nových politických stran, řečeno politicky korektně.

Jenže – jak praví staré pořekadlo – ať jsme se snažili, jak jsme se snažili, dopadlo to jako vždycky. Jinými slovy starého vtípu, jak se stát milionářem? No to musíš být první rok strašná svině. A pak? Pak už si zvykneš. – Přesně to se stalo politickým stranám.

Otázkou je, zda to tehdy mohlo dopadnout jinak. Faktem je, že potlačováním jedné části působnosti zpravodajských služeb bylo založeno na mnoho průšvihů v době následující.

Současně lze ještě zmínit další negativní synergický efekt, že se totiž činnost zpravodajských služeb leckdy ideologizovala a přizpůsobovala politickým zadáním, což mělo negativní vliv, který dosud trvá, například v oblasti mediálně oblíbených lustračních afér, přičemž se mnozí novináři – bohužel důvodně – odvolávají na zdroje „blízké zpravodajským službám“.

Současná kondice zpravodajského systému je výslednicí mnoha aspektů, přičemž většiny z nich jsem se zde ani zmínkou nedotkl. V souvislosti s dělením státu jsem se snažil nastínit, jaký vliv měly reorganizace – a tato byla jednou z nich – na zpravodajskou činnost. Dá se říci, že určité negativní důsledky jsou vysledovatelné dodnes.

Na druhou stranu, soudě z publikovaných výročních zpráv, k nimž jsem psal komentáře, odvážím se dovodit, že v oblasti ochrany ekonomických zájmů státu a v oblasti boje proti terorismu, tedy tam, kde je sledování finančních transakcí jedním ze základů užitečných zpravodajských výstupů, bojují zpravodajci statečně, i když se zdá, že ve ztracených bitvách.

Nicméně úsilí a zaměření tímto směrem je třeba udržet coby zásadní vklad do budoucna.